

4. Проніков О.К. Історія педагогіки: курс лекцій. К. : Видавничий дім «Слово», 2015. 440 с.
5. Разговор о трудных детях. ЦДАВО України. Ф. 5097. Оп. 1. Спр. 743.
6. Сухомлинский В.А. Трудные судьбы. М., 1967. С. 73–78.
7. Сухомлинский В.А. Педагогическая характеристика ученика. Народное образование. 1953. № 4. С. 44–49.

8. Філімонова Т.В. Василь Сухомлинський про важких дітей. Наукові записки Кіровоград. держ. пед. ун-ту імені Володимира Винниченка. Сер.: «Педагогічні науки». Кіровоград. 2008. Вип. 78. Ч. 2. С. 104–109.
9. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки: навч. посіб. / Від упорядників, вступні нариси та упорядкув. З.Н. Борисової, В.У. Кузьменко; за заг. ред. З.Н. Борисової. К. : Вища шк., 2004. 511 с.: іл.

УДК 37(091)(071)

ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ЗГРОМАДЖЕННЯ СЕСТЕР СЛУЖЕБНИЦЬ НЕПОРОЧНОЇ ДІВИ МАРІЇ В КАНАДІ У 1903–1967 РР.

Залуцька Г.І., викладач
кафедри іноземних мов

Національний університет «Львівська політехніка»

У статті висвітлюється педагогічна діяльність Згромадження Сестер Служебниць Непорочної Діви Марії в українській діаспорі Канади у 1903–1967 рр. Розглянуто роль чернецтва, а саме Сестер Служебниць Непорочної Діви Марії у зародженні та розвитку українського шкільництва в Канаді на прикладі різноманітних навчальних установ, де працювали черниці. Представлені статистичні дані, які характеризують розвиток навчального процесу: подано типи навчальних установ і кількість учнів, які в них навчалися. Стаття містить нову та важливу інформацію про початки і становлення освіти українців в Канаді та роль церкви в цьому процесі.

Ключові слова: *шкільництво, освіта, Українська греко-католицька церква (УГКЦ), Канада, Сестри Служебниць Непорочної Діви Марії (ССНДМ), українська діаспора.*

В статье освещается педагогическая деятельность Конгрегации Сестёр Служительниц Пренепорочной Девы Марии в украинской диаспоре Канады в 1903–1967 гг. Рассмотрена роль монашества, а именно Сестёр Служительниц Пренепорочной Девы Марии, в зарождении и развитии украинского школьного образования в Канаде на примере разнообразных учебных заведений, где работали монахини. Представлены статистические данные, которые характеризуют развитие учебного процесса: описаны типы учебных заведений и количество учеников, которые в них обучались. Статья содержит новую и важную информацию о зарождении образования украинцев в Канаде и роли церкви в этом процессе.

Ключевые слова: *школьное обучение, образование, Украинская греко-католическая церковь (УГКЦ), Канада, Сёстры Служительницы Пренепорочной Девы Марии (ССПДМ), украинская диаспора.*

Zalutska H.I. THE EDUCATIONAL ACTIVITY OF THE SISTERS SERVANTS OF MARY IMMACULATE CONGREGATION IN CANADA IN 1903-1967

The article covers the pedagogical activity of the congregation of the Sisters Servants of Mary Immaculate in the Ukrainian diaspora of Canada in 1903–1967. The role of monasticism, namely, Sisters Servants of Mary Immaculate, in the birth and development of Ukrainian schooling in Canada, is illustrated by the example of different types of educational institutions where nuns worked. The statistical data describing the development of the educational process are provided: types of educational institutions and the number of pupils studying in them are given. The article contains new and important information about the beginnings and formation of Ukrainian education in Canada and the role of the church in this process.

Key words: *schooling, education, Ukrainian Greek Catholic Church (UGCC), Canada, the Sisters Servants of Mary Immaculate (S.S.M.I.), Ukrainian diaspora.*

Постановка проблеми. У 1892 р. на заході сучасної України постала нова чернеча спільнота – Згромадження Сестер Служебниць Непорочної Діви Марії (далі – ССНДМ). Думка заснувати таке згромадження виникла під впливом успішної діяльності Згромадження Сестер Служебниць Пренепорочної Діви Марії Непорочно Зачатої латинського обряду, що тоді вже мало ба-

гато своїх осередків на Галичині, працюючи серед польського й українського населення. Вагому роль у заснуванні і становленні гілки східного обряду згромадження відіграли священики Єремія Ломницький (1860–1916) Чину св. Василя Великого (далі – ЧСВВ) та Кирило Селецький (1835–1918) [3, с. 8–9]. Якщо о. Єремія Ломницький вважається основоположником нового

чернечого згромадження, то о. Селецький був фундатором (ктитором) першого дому згромадження в Жужелі (зараз Жужеляни) біля Сокаля.

Першою монахинєю згромадження стала Михайлина Гордашевська (1869–1919), яка народилася у Львові у 1869 р. У 1892 р. в церкві св. Онуфрія Василіанського монастиря у Львові вона першою склала обітницю й отримала нове чернече ім'я Йосафата [7, с. 9]. У 1902 р. Йосафата Гордашевська стала головною настоятелькою згромадження, що динамічно розвивалося. За період першого десятиліття свого існування воно налічувало 20 осередків і понад 100 монахинь на Галичині.

Доленосним для історії згромадження стало спільне рішення митрополита Андрея Шептицького та Йосафати Гордашевської відправити у 1902 р. черниць ССНДМ до Канади для праці з українськими емігрантами, кількість яких у цій країні постійно зростала. Українці Канади не лише відчували брак духовної опіки, бо на кілька десятків тисяч вірних УГКЦ було лише кілька священників, але й потребували освіти рідною мовою, що було одним із обов'язків сестер, згідно з їхнім уставом [8, с. 333, 335].

Плідні результати місії в Канаді дозволили згодом розширити працю сестер на країні, де були поселення українців – греко-католиків: Югославію (1906), Бразилію (1911) та США (1938).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою становлення української освіти в Канаді і роллю Церкви, церковних діячів і чернечих згромаджень у цьому процесі займалися: М. Марунчак, О. Ковальчук, І. Машкова, І. Патарак, І. Франків, О. Сухобокова, І. Руснак, І. Шкварок, П. Божик та ін.

Вагомий внесок у дослідження та вивчення просвітницької діяльності монаших згромаджень у Канаді, зокрема ССНДМ, внесли вчені: А. Великий, О. Балла, Н. Саварин, М. Соловій, О. Недавнія, О. Мартинівич, Й. Кізлик, І. Ломницький та ін. Чимало спогадів та праць залишили сестри ССНДМ, а саме: Є. Кассіян, А. Ленкевич, А. Левчишин, А. Мельник, К. Попович та ін.

Ці дослідження, що акцентують увагу на історії згромадження, дозволяють скласти певне уявлення про працю ССНДМ у галузі освіти українців у Канаді, однак не вичерпують усієї проблематики ролі згромадження у зародженні та розвитку українського шкільництва Канади.

Постановка завдання. Метою дослідження є висвітлення історії освітньої діяльності Згромадження Сестер Службниць Непорочної Діви Марії в Канаді, аналіз

їхньої педагогічної праці й освітніх інституцій, заснованих із їхньої ініціативи або за їх активної участі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перші сестри приїхали до Канади разом із ченцями-василіанами у листопаді 1902 р. Це були: сестра Амброзія-Маркелла Ленкевич (1876–1953) – перша настоятелька в Канаді, сестра Ісидора-Павлина Шиповська (пом. 1937 р.), сестра Емілія-Омельяна Клаповчук (1882–1937) і сестра Таїда-Олена Врублевська (пом. 1903 р.) [4, с. 111].

У 1903 р. з ініціативи о. Платоніда Філяса (ЧСВВ) (1864–1930) був збудований перший монастир для сестер у Мондері (штат Альберта). Згодом їхні монастирі й осередки поширилися по всій території Канади, де жили українці: 1905 – Едмонтон (Альберта), 1911 – Вінніпег (Манітоба), 1915 – Йорктон (Саскачеван), 1920 – Айтуна (Саскачеван), 1925 – Монреаль (Квебек), 1928 – Саскатун (Саскачеван); Дофін (Манітоба), 1935 – Сифтон (Манітоба), 1931 – Реджайна (Саскатун), 1936 – Портедж-ла-Прері (Манітоба), 1935 – Комарно (Манітоба), 1937 – Торонто (Онтаріо), 1939 – Віндзор (Онтаріо) [5, с. 74–76]. Кількість монастирів у Канаді, як і чисельність сестер, постійно зростала. Так, станом на 1938 р. у Канаді налічувалося 15 монастирів ССНДМ, у яких жили і працювали 119 сестер [2, с. 327]. Станом на 1952 р. було вже 20 осередків [2, с. 514], а в 1965 р. Канадська провінція налічувала 21 монастир та 265 сестер [2, с. 227].

Устав згромадження зобов'язував сестер працювати на ниві освіти і духовності [6, с. 47–48]. Тому праця сестер в українських поселеннях Канади була зосереджена у трикутнику: «школа – лікарня – катехизація». Проте, якщо у Галичині основне заняття сестер полягало у навчанні дітей у дошкільних дитячих закладах молитвам, катехизму, біблійній історії, виконанню різних робіт відповідно до їх віку, то в діаспорі Канади на перше місце вийшла шкільна праця серед молоді та катехизація серед загалу української спільноти [2, с. 357].

Серед освітніх закладів, у яких працювали сестри ССНДМ, можна виділити: школи (цілоденні, вечірні, недільні та вакаційні), інститути та дитячі садочки. Крім того, монахині опікувалися інтернатами та сиротинцями, де також навчали дітей загальноосвітнім предметам.

Близько сорока років після прибуття до Канади ССНДМ працювали в школах на території п'яти штатів: Альберта, Квебек, Манітоба, Онтаріо та Саскачеван.

Таблиця 1
Цілоденні школи УГКЦ у Канаді, станом на 1941 р., у яких працювали ССНДМ

Місто, провінція	Кількість учнів	Кількість сестер-вчителів
Монреаль, Квебек	140	4
Віндзор, Онтаріо	72	2
Вінніпег, Манітоба	145	5
Едмонтон, Альберта	125	3
Йорктон, Саскчеван	72	4
Реджайна, Саскчеван	38	1
Айтуна, Саскчеван	54	2

Джерело: Пропам'ятна книга з нагоди Золотої Ювілею Поселення Українського Народу в Канаді, 1891–1941 рр. С. 33.

Про значні досягнення сестер ССНДМ в Канаді на ниві освіти свідчать дані з 1952 р. Тоді 370 сестер мешкали у 20 осередках і 39 місіях у Канаді. Монахині працювали у 24 щоденних школах (85 623 учнів) та 30 вечірніх (Рідні школи) (65 304 учнів). Крім того, викладали у 3 вищих школах (академіях) й опікувалися 3 сиротинцями, 4 інтернатами та 5 садочками. Також сестри проводили заняття у недільних школах, де мали 115 840 учнів, і вакаційних катехитичних школах – 287 068 учнів [1, с. 491]. Лише впродовж 1967 р. сестри-вчителі в цілоденних школах провели заняття для 2 340 дітей і курси української мови для 1 959 дітей. У музичних школах навчали 328 дітей. Катехитичні школи, якими опікувалися сестри, відвідало 4 057 учнів, а також близько 1 000 молодих людей були присутні на уроках сестер у різних молодіжних організаціях [7, с. 288].

Як впливає з наведеної статистики, найбільше учнів сестри ССНДМ мали у вакаційних школах, де допомагали єпархіальним священикам і ченцям ЧСВВ та Чину Найсвятішого Ізбавителя (далі – ЧНІ). Особливістю цих навальних закладів було те, що, окрім предметів, передбачених шкільною програмою, тут були додаткові уроки релігії й катехизму. Відомо, наприклад, що влітку 1935 р. сестри організували вакаційні школи у 101 колонії, де навчалися 5 078 дітей [7, с. 183].

У 1937 р. під час канікул сестри ССНДМ провели заняття у 85 українських колоніях, і їх відвідали 3 916 дітей. У 1941 р. лише в одному айтунському окрузі навчанням у вакаційних школах було охоплено 488 дітей [5, с. 34].

Значення освітньої праці сестер ССНДМ серед української діаспори Канади у згаданий період було важливе, зокрема, через

проблеми з підбором педагогічних кадрів у школах. Школи, в яких навчалися українці, часто отримували від державного департаменту освіти вчителів пенсійного віку або студентів, які переважно після одного року праці звільнялися. Внаслідок цього багато українських шкіл протягом навчального року змінювали двох або й більше вчителів. Інколи українські школярі взагалі не мали вчителя впродовж певного періоду. Проте навіть наявність вчителя не завжди гарантувала якісну освіту, бо школярі українського походження часто зіштовхувалися з проблемою мови, адже англійську знала лише невелика кількість дітей, а англійські вчителі, призначені державними органами, не мали необхідних знань української мови, культури тощо [7, с. 55].

Праця сестер була дуже цінною з огляду на низький рівень грамотності серед українських емігрантів в Канаді, зокрема, в перших десятиліттях ХХ ст. Проте, ССНДМ не обмежилися працею лише серед українців – вірних УГКЦ. Відомі, наприклад, випадки, коли сестри займалися навчанням дітей із сімей протестантів [7, с. 255].

Ще більш важливою була діяльність сестер на ниві протидії релігійній, а також мовній асиміляції українців. У спільнотах українських емігрантів сестри-службниці, разом із представниками інших чернецких спільнот, виховували мовну, культурну й історичну пам'ять. Вагомість заслуг ССНДМ була неформально визнана ще у 1910 р., коли митрополит Андрей Шептицький (1865–1944) з Галичини та прем'єр-міністр Канади Вільфред Лор'є (1841–1919) відвідали з офіційним візитом Мондер, де був заснований перший їхній осередок [4, с. 113].

Висновки з проведеного дослідження. Підсумовуючи, варто зазначити, що сестри ССНДМ, які прибули до Канади у 1902 р., відіграли важливу роль у становленні освіти українців у цій країні. Впродовж перших десятиліть після прибуття до Канади вони охопили своєю діяльністю майже всі території, де мешкали у значній кількості українці. Сестри працювали у різних типах шкіл (цілоденні, вечірні, недільні та вакаційні), інститутах та дитячих садочках. Найбільшу кількість їхніх занять відвідали учні вакаційних шкіл. Педагогічна діяльність сестер була цінною з огляду на низький рівень грамотності серед українських емігрантів в Канаді та проблеми з педагогічними кадрами, які б володіли українською мовою у державних школах.

Праця ССНДМ мала величезне значення не лише для УГКЦ в Канаді, але й загалом для українства, оскільки протидіяла не тіль-

Таблиця 2

Діяльність сестер ССНДМ у 1903–1965 рр.

Місто	Рік	Діяльність	Кількість дітей
Айтуна	1920	– сиротинець – вечірня рідна школа (рш)	40 сиріт
Анкастер	1946– 1952	– дівоча академія – державна восьмикласна школа – музична школа	92 інтерністки 170 екстерністок 400 учнів
Веґревіль	1943	– парафіяльна цілоденна восьмикласна школа – рш – щорічна вакаційна школа	50 учнів 250 учнів
Віндзор	1939	– музична школа – парафіяльна рш	54 учнів 110 учнів
Вінніпег	1905 1958	– дівоча академія – цілоденна дванадцятикласна школа і дошкільний заклад – вечірня рш – недільні школи – вакаційні школи в колоніях – вечірня школа при парафії св. Євхаристії – недільні школи	250 учнів 170 учнів 530 учнів 760 учнів
Дофін	1928	– вечірні курси рш	100 учнів
Гамільтон	1965	– українська сепаратна школа	
Едмонтот	1905	– цілоденна восьмикласна школа – парафіяльні рш	180 учнів понад 220 учнів
Йорктон	1915	– дівоча академія для інтерністок та екстерністок – сепаратна восьмикласна школа – вечірня школа – інтернат – вакаційні школи в колоніях – навчання музики та співу	280 учнів 390 учнів 50 учнів 100 дівчат 650 учнів 70 учнів
Калгарі	1952	– цілоденна державна восьмикласна школа – рш – вакаційна школа	70 учнів 90 учнів 300 учнів
Кіченер	1952	– цілоденна державна восьмикласна школа – вечірня школа	450 учнів 70 учнів
Мондер	1903	– сиротинець – вечірня школа	40 учнів 70 учнів
Монреаль	1925	– цілоденна державна та вечірня парафіяльна школа	110 учнів
Ошава	1964	– державна восьмикласна школа – рш	
Принс-Альберт	1956	– державна восьмикласна школа – вечірня рш – вакаційна школа	250 учнів 50 учнів
Реджайна	1931	– цілоденна державна восьмикласна школа – вечірня рш – недільна школа – вакаційна школа	120 учнів 35 учнів 270 учнів
Саскатун	1928	– цілоденна державна восьмикласна школа – дві вечірні рш – вакаційна школа	230 учнів 200 учнів
Торонто	1937	– цілоденна восьмикласна школа – 4 вечірні школи – недільна школа	230 учнів 250 учнів 400 учнів
Форт-Вільям	1943	– 2 вечірні парафіяльні школи – недільна школа	240 учнів

ки релігійній, а й мовній асиміляції українців, позитивно впливала на збереження культури й історичної пам'яті українських емігрантів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Альманах Торонтської Спархії. Торонто, 1964. 752 с.
2. Великий А.О. Нарис історії Згромадження СС. Службниць П.Н.Д.М. Рим, 1968. 767 с.
3. Головин С. Христові обручниці. Тернопіль, 2006. 156 с.

4. Лемішка К. Музей отців василіан (Мондер, Альберта, Канада). Західноканадський збірник. Едмонтон – Острог, 2014. Т. XLVII. Ч. 7. С. 110.

5. Пропам'ятна книга з нагоди Золотого Ювілею Поселення Українського Народу в Канаді, 1891–1941. Йорктон (Саскачеван), 1941. 338 с.

6. Устави згромадження сестер службниць Пресвятої Непорочної Діви Марії Греко-Руського обряду. Львів, 1933. 104 с.

7. Popowich C. To serve is to love. The Canadian story of the Sisters Servants of Marry Immaculate. Toronto, 1971. 355 p.

8. Pawliczko A. Ukraine and Ukrainians throughout the world. Toronto–Buffalo – London, 1994. 508 p.

УДК 796.03

РАЗВИТИЕ МАССОВОЙ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА В АЗЕРБАЙДЖАНЕ В 1993–2003 ГГ.

Кулиев Д.К., профессор

Азербайджанская государственная академия физической культуры и спорта

Асланлы Г.М., научный работник

Институт истории Азербайджанской национальной академии наук

У цій статті описується друге повернення до влади національного лідера Гейдара Алієва 15 червня 1993 року у відповідь на заклик народу. Увага і турбота держави спрямована на вирішення всіх проблем спортсменів, незважаючи на тяжкість воєнної ситуації, в якій ми живемо тривалий час, на труднощі, пов'язані з нашими співвітчизниками, які залишили свої рідні домівки, на економічну напругу. Розвитку цієї сфери суспільного життя сприяло також створення Міністерства молоді і спорту в нашій країні в 1994 році за указом Президента Азербайджанської Республіки Гейдара Алієва, формування Спортивного Фонду в Азербайджані в 1995 році за указом Президента, одноголосне обрання пана Ільхама Алієва, першого віце-президента Державної Нафтової компанії Азербайджанської Республіки, президентом Національного Олімпійського комітету Азербайджанської Республіки в 1997 році та інші факти.

Ключові слова: *Азербайджанська Республіка, фізкультура і спорт, законодавча база розвитку фізкультури і спорту, досягнення і перспективи розвитку.*

В данной статье описывается второе возвращение к власти национального лидера Гейдара Алиева 15 июня 1993 года в ответ на призыв народа. Внимание и забота государства направлены на решение всех проблем спортсменов, невзирая на тяжесть военной ситуации, в которой мы живем долгие годы, на трудности, связанные с нашими соотечественниками, покинувшими свои родные дома, на экономическое напряжение. Развитию данной сферы общественной жизни способствовало также создание Министерства молодежи и спорта в нашей стране в 1994 году по указу Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева, формирование Спортивного Фонда в Азербайджане в 1995 году по указу Президента, единогласное избрание господина Ильхама Алиева, первого вице-президента Государственной Нефтяной Компании Азербайджанской Республики, президентом Национального Олимпийского комитета Азербайджанской Республики в 1997 году и другие факты.

Ключевые слова: *Азербайджанская Республика, физкультура и спорт, законодательная база развития физкультуры и спорта, достижения и перспективы развития.*

Guliyev D.G., Aslanly G.M. THE DEVELOPMENT OF MASS PHYSICAL CULTURE AND SPORT IN AZERBAIJAN DURING 1993–2003 YEARS

The article deals with the return of the national leader Heydar Aliyev to power for the second time on 15 June 1993 in response of the appeal of the people. The attention and care of the government in solution of all the problems of the athletes despite the gravity of the military situation, in which we live over the long years, the difficulties associated with our compatriots, who have left their homes, the economic stringency. The Ministry of Youth and Sport in the republic in 1994 in accordance with the decree of the President of Azerbaijan Republic Heydar Aliyev was formed. The establishment of Sport Fund in Azerbaijan in 1995 under the decree of the President, the unanimous chose of Ilham Aliyev, the first vice-president of State Oil Company of Azerbaijan Republic, as the president of National Olympic Committee of Azerbaijan Republic in 1997 and other issues are described in the given article.

Key words: *Azerbaijan Republic, physical culture and sport, legislative base for the development of physical culture and sports, achievements and development prospects.*